

**UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I
REHABILITACIJU**

**U SUSRET INKLUZIJI –
DILEME U TEORIJI I PRAKSI**

*Priredio
Dobrivoje Radovanović*

Beograd, 2008.

**EDICIJA:
radovi i monografije**

„U SUSRET INKLUZIJI – DILEME U TEORIJI I PRAKSI“

Izdavač
Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju –
Izdavački centar (CIDD)

Za izdavača
Prof. dr Dobrivoje Radovanović, dekan

Urednik edicije
Prof. dr Zorica Matejić-Đuričić

Uređivački odbor
*Prof. dr Dobrivoje Radovanović, Prof. dr Dragan Rapaić,
Prof. dr Nenad Glumbić, Prof. dr Sanja Đoković, Doc. dr Vesna Vučinić,
Prof. dr Mile Vuković, Prof. dr Svetlana Slavnić*

Recenzenti
*Prof. dr Stane Košir
Doc. dr sci. Senka Sardelić*

Štampa
„Planeta print“, Beograd

Tiraž
350

ISBN 978-86-80113-71-5

**Objavlivanje ove knjige pomoglo je
Ministarstvo nauke Republike Srbije**

*Odlukom Nastavno-naučnog veća br. 3/9 od 8.3.2008. o pokretanju
Edicije: monografije i radovi.*

www.fasper.bg.ac.yu

RAZVOJ DRUŠTVENOG SENZIBILITETA KAO PREDUSLOV USPEŠNE INTEGRACIJE I INKLUZIJE OSOBA SA MOTORIČKIM POREMEĆAJIMA

Fadilj Eminović, Radmila Čukić
Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Gordana Ačić, Sanela Pacić
Muzička škola „V. Vučković“

Prihvatanje i razumevanje različitosti je jedna od novijih tekovina vremena u kome živimo. Mogućnosti inkluzije osoba sa motoričkim poremećajima koje u našoj sredini počivaju na socijalnoj integraciji, probali smo da sagledamo u oblasti plesa što znači davanje jednakih šansi osobama sa motoričkim poremećajima da se izraze telom u odnosu na redovnu populaciju. U svetu već 25 godina osobe u kolicima plešu i učestvuju na takmičenjima dok u preko 40 zemalja sveta postoje plesni klubovi. Od 2006 godine ples u kolicima postaje i paraolimpijska disciplina.

Istraživanje je sprovedeno u plesnim školama u Beogradu i u domu "Dragiša Vitošević" sa osobama sa motoričkim poremećajima, takođe u Beogradu.

U istraživanju preduslova uspešne integracije i inkluzije osoba sa motoričkim poremećajima, pokazali smo da postoji značajno razumevanje prava ovih osoba da plešu, kao i odgovarajuća spremnost na saradnju kako na uzorku redovne tako i u populaciji osoba sa motoričkim poremećajima. Potrebna je, međutim, veća obaveštenost ovih prvih, kao i podrška društva u uklanjanju materijalnih, prostornih i drugih barijera (predrasude) kako bi mogućnost inkluzije u ovoj oblasti postala stvarnost i u našoj sredini.

Ključne reči: inkluzija, ples u kolicima, osobe sa motoričkim poremećajima

Ne gledaj moju teškoću kao problem
shvati da je moja teškoća moja osobina.
Ne gledaj moju teškoću kao nedostatak
ti si taj koji me vidi devijantnim i bespomoćnim.
Ne pokušavaj me popraviti
jer nisam slomljen.
Podrži me.

Ja mogu doprinostiti zajednici na svoj način.
Ne doživljavaj me kao klijenta
ja sam tvoj sugrađanin.
Promatraj me kao svog susjeda.
Zapamti, nitko od nas ne može biti samostalan.
Ne pokušavaj me mijenjati
nemaš pravo na to.

Pomozi mi naučiti ono što želim znati.
Ne skrivaj svoju nesigurnost iza "profesionalne" distance.
Budi osoba koja sluša
i ne oduzimaj mi moju borbu
pokušavajući sve ispravljati.
Ne koristi teorije i strategije o meni.

Budi sa mnom.
Ne pokušavaj mi biti prijatelj,
ja zaslužujem više od toga.
Upoznaj me,
štuj me.

Jer štovanje pretpostavlja jednakost.
Ne govori, ne ispravljaj i ne vodi.
Slušaj, podržavaj i prati.
Ne radi na meni,
radi zajedno sa mnom.

A.Došen i Lj.Japić (2002)

U savremenom društvu uglavnom preovlađuju mišljenja da čovek vredi koliko proizvede, sama proizvodnja je postala cilj a čovek samo sredstvo postizanja tog cilja. U ovakvom svetu pravila, normativa i klasifikacija zaboravlja se jedno od temeljnih ljudskih prava- pravo različitosti. Prihvatanje različitosti i razumevanje različitosti je osnovni temelj kvalitetne komunikacije i života cele društvene zajednice. Bogatstvo života je baš u toj različitosti jer se svaki čovek razvija drugačije, jer svako ima specifične sposobnosti i baš nas to obogaćuje.

Postavlja se pitanje: zar je savršenstvo formula sreće? Zašto je teško prihvatiti nekoga ko nije uklopljen u normative zajednice? Zar bi svi mi trebali biti inteligentni, vitki i visoki? Zar svi ljudi nemaju iste potrebe?

Iz ovih i sličnih pitanja javlja se potreba za menjanjem stavova premainvalidnim osobama i menjanja postojećih hijerarhijskih vrednosti.

Osamdesetih godina vladalo je shvatanje po kojem je u središte interesovanja bilo oštećenje a ne osoba. U ovakvim društvima osobe sa oštećenjem predstavljale su problem. Organizovale su se različite specijalne službe i postupci radi uklanjanja ili smanjivanja posledica oštećenja. Ali kada se pokazalo da je to nemoguće takve osobe se trajno isključuju iz svih segmenata društva i bivaju odvojene od porodice, isključene iz društva i otuđene od društva. Socijalni kontakt je ograničen samo na stručno osoblje koje je usmereno na „ozdravljenje“ a potrebe za sigurnošću, ljubavlju, pripadanjem, učenjem, samoostvarivanjem, aktivnošću, nezavisnošću i mnoge druge potrebe bile su zanemarene. Razmatranjem negativnih posledica segregacije podstiču se potrebe za novim modelom.

Jedno od rešenja da se stvori društvo u kome svaki pojedinac ima jednaka prava i mogućnosti bez obzira na individualne različitosti je integracija.

Pod pojmom integracija (lat. Integer-netaknut, čitav) podrazumeva se spajanje delova u celinu, odnosno usmeravanje na uključivanje osoba sa različitim poremećajima u redovan sistem odgajanja, obrazovanja i življenja.

Međutim ovaj oblik, integracija je uglavnom usmeren na deljenje zajedničkog prostora i nekih aktivnosti u ograničenom vremenskom periodu i pod strogo kontrolisanim uslovima. Što ipak ne omogućuje potpuno i istinsko uključivanje i prihvatanje svih osoba bez obzira na njihove sposobnosti i mogućnosti.

Zato se kao krajnji oblik javlja inkluzija (lat. Inclusio- uključivanje, sadržavanje, obuhvatanje, podrazumevanje) a znači biti uključen, obuhvaćen, pripadati, biti sa drugima. Inkluzija se nameće kao pojam nadređen integraciji i podrazumeva sveobuhvatno uključivanje osoba sa poteškoćama u razvoju od najranijih dana, ne samo u vaspitno-obrazovni sistem, već u svakodnevnu društvenu i životnu stvarnost. Kao takva, ona teži ka jedinstvu i svakog stavlja u ravnopravnu poziciju i pruža mu mogućnost delovanja i pripadanja. Ali inkluzija ne podrazumeva samo izjednačavanje svih ljudi, nego i uvažavanje različitosti svakog pojedinca u čemu i jeste njena vrednost, jer kroz razvoj tolerancije prema individualnim razlikama i potrebama omogućava širenje znanja, obogaćivanje iskustva i razvoj svake jedinice.

U radu želimo da otkrijemo na kom se nivou nalaze osobe sa motoričkim poremećajima (i to osobe u kolicima) u jednom segmentu života i to umetnost, posmatrana kroz ples u kolicima. Jer ples predstavlja umetnost i život- spoj vremena i prostora, pokreta i muzike, trenutak ispunjenja. Smešteno u prostor i vreme telo funkcionise prema utvrđenim kodovima ili kriterijumima ali istovremeno i intuitivno i sposobno da razvije nove orijentacije, iskustva i percepcije. Ako postoje granice percepcije telo ih određuje, ali se te granice u plesu menjaju, proširuju

vidike i mogućnosti. Svaki pokret tela govori mnogo više nego što se može obuhvatiti misaonim tokom.

Postavlja se pitanje da li je u plesu poželjno da to bude samo telo koje je uvek željeno, lepo, vitko, moćno i da samo takva tela poseduju javni prostor. Ali, Zar to nije tipičan primer segregacije? Šta je sa onim telima koja ne zadovoljavaju te kriterijume? Zar oni nemaju pravo zadovoljavanja svojih plesnih potreba? Jedan od zadataka društvene zajednice je da učini izazov i pokušaj da se uradi revizija i uključivanje svih i stvaranje jednakih uslova za sve. Svako odstupanje ne treba prekriti, sakriti jer svako telo ima svoju nepokorenu volju. Osobe sa invaliditetom su kao i svi ostali. Te osobe osećaju istu vrstu emocija, potreba i interesa, i prolaze kroz iste probleme kao i svi mi. Imaju jednaka prava, slobode i odgovornosti, imaju pravo da se razviju i postignu najviše prema svojim mogućnostima i imaju pravo na poštovanje njihovog dostojanstva i želje.

Jedna od prvih integrisanih plesnih kompanija javila se 1991. godine na britanskoj sceni. Osnivač i umetnički direktor ove trupe je Adam Benjamin i on teži koreografskim formama koje će uljučiti sve elemente realnog života u proces plesa.

Međutim samo integracija ili uključivanje osoba sa motoričkim poremećajima u plesne aktivnosti nije dovoljna. Nije dovoljno samo dovesti osobu, sa štakam ili u kolicima, na scenu već je neophodno razviti i plesni stil koji uključuje osobe sa telesnim, senzornim ili psihičkim oštećenjima, kao ravnopravne članove. Svako ima pravo na individualnost. Izgled i uloga plesača koji nemaju neki nedostatak ne treba da bude u službi podrške. Temelj ideje i programa jeste da svaki plesač/plesačica treba da iskoriste do krajnjih granica svoje telesne i interpretativne mogućnosti. Upotreba invalidskih kolica, osim što je nužnost kod pojedinih plesača (simbol medicinskog pomagala) postaje sredstvo koreografskog izraza, rekvizit brzine i pokretljivosti. Uzevši u obzir da je jedan partner u kolicima i ne može da samostalno stoji, napusti kolica ili dinamično zauzima nove i menja pozicije na sceni, partnerstvo je ovde nužnost kao estetski i tematski izbor. Učestalost dodira, prenos težine i koordinacija uvodi neophodnost i potrebu koreografije i njen razvoj. Hendikepirani plesni praktičari smatraju da je bitnije izraziti svoju kreativnost nego ovladati plesnim tehnikama.

Ples u kolicima može biti:

- ♪ Kombinovani ples – jedna osoba je u kolicima jedna ne;
- ♪ Duo –ples, obe osobe u kolicima
- ♪ Grupni ples
- ♪ Solo ples

Vrste plesa:

1. Standardni plesovi
2. Latino plesovi

Vidimo da su mogućnosti plesanja osoba u kolicima brojne a kategorije su iste kao i kod tipične populacije. Međutim stavovi prema osobama sa invaliditetom, prema njihovom uključivanju u sve segmente, u ples, jasno su određeni, pogrešno naučeni kroz predrasude i neznanje, a menjanje stavova je složen i dugotrajan proces koji teče veoma sporo i predstavlja veliku prepreku u procesu inkluzije.

Najčešći razlozi za to su:

1. Svaka predrasuda se uporno održava
2. Slaba i nedovoljna informisanost građana o stvarnim mogućnostima osoba sa invaliditetom (u narodu postoji stereotip sa su ovakve osobe nesposobne za svakodnevne aktivnosti a bavljenje plesom potpuno nestvarno, da je njima neophodna pomoć, ...)
3. Tradicija i konzervativno shvatanje o tome šta treba smatrati normalnim, a šta abnormalnim, pri čemu se između ta dva pojma pravi duboki jaz,
4. Pasivnost službi koje su najpozvanije da pokrenu brojne inicijative za stvaranje novog društvenog odnosa prema osobama sa invaliditetom;
5. Pogrešni i neujednačeni stavovi samih stručnjaka (mnogi stručnjaci i danas skeptično gledaju na mogućnost za osposobljavanje osoba da odeređenim invaliditetom a naročito na mogućnost bavljenja plesom).

Važni faktori za uključivanje osoba u kolicima u ples:

- stvoriti pozitivnu atmosferu
- omogućiti osećaj sigurnosti
- omogućiti doživljaj uspeha
- omogućiti mogućnost odabira igara i učestvovanje u koreografiji
- omogućiti priliku za savladavanje novih veština
- ukloniti arhitektonske barijere

U okviru početnog nastojanja da osvetlimo prostor socijalne integracije osoba sa motoričkim poremećajima u našoj sredini, osmislili smo dve verzije upitnika (Prilog 1. i 2.) koji se odnosi na ovu problematiku. Jedan smo ponudili polaznicima kurseva tango i standardnih plesova, a drugi uzorku osoba sa motoričkim poremećajima. Neminovno, neka pitanja bila su identična, druga različita, Interesovale su nas karakteristike odgovora na jedne i druge, kao i razlike u odgovorima među različitim grupama ispitanika.

U tabeli koja sledi dati su osnovni podaci o tipu i sadržaju pitanja.

Tabela 1. Osnovni podaci o uzorku, tipu i sadržaju pitanja

Grupa ispitanika	N	Tip pitanja		Sadržaj pitanja		
		Pitanja zatvorenog tipa	Pitanja otvorenog tipa	Obaveštenost/ moći	Prava	Volja/otvorenost/ spremnost
TANGO STANDARDNI	100 70	1,2,3,4,5,8,9,10	6,7	1,2	3,8,9	4,5,10
OSOBE U KOLICIMA	33	1,2,3,4,5,6,7	8,9,10	1,5	4,6,7	2,3

REZULTATI

I - Pozabavićemo se prvo odgovorima polaznika tango i standardnih plesova. U tabeli br.2 date su aritmetičke sredine i standardne devijacije odgovora na pitanja zatvorenog tipa

Tabela 2. AS i SD odgovora na pitanja za grupe Tango i Standardnih plesova

Aritmetičke sredine (AS) i standardne devijacije (SD)

		AS	SD
pitanje 1	tango	1.48	.720
	standard	1.93	.890
pitanje 2	tango	2.47	.758
	standard	2.27	.815
pitanje 3	tango	3.00	.000
	standard	2.99	.120
pitanje 4	tango	2.54	.558
	standard	2.27	.760
pitanje 5	tango	2.59	.621
	standard	2.34	.740
pitanje 8	tango	2.91	.288
	standard	2.97	.239
pitanje 9	tango	2.79	.498
	standard	2.74	.557
pitanje 10	tango	2.69	.486
	standard	2.47	.717

Ako uporedimo tabele 1. i 2. videćemo da najveću prosečnu vrednost (najveći pozitivan trend) nose pitanja koja se odnose na **prava** osoba u kolicima (3,8,9), nešto manju **volja/otvorenost/saradnja** (4,5, 10) a najmanju **obaveštenost / moć** (1,2).

*

Testiranje značajnosti razlika u odgovorima na gornja pitanja dalo je sledeće rezultate:

Tabela 3. Rezultati jednosmerne analize varijanse za testiranje značajnosti razlika u odgovorima između grupa Tango i Standardnih plesova

ANOVA testiranje razlika između TANGO i STANDARD

	F(1,168)
pitanje 1	13.18**
pitanje 2	2.65 n.z.
pitanje 3	1.43n.z.
pitanje 4	7.06**
pitanje 5	5.56*
pitanje 8	2.15 n.z.
pitanje 9	0.33 n.z.
pitanje 10	5.62*

* $p < .05$; ** $p < .01$, n. z. nije značajna razlika

Ako uporedimo tabele 1. i 3. videćemo da nema značajnih razlika između dve grupe igrača u tome koja prava priznaju osobama sa motoričkim poremećajima kad je pitanju ples i ekspresija tela. Značajne razlike se iskazuju u pogledu **obaveštenosti** (ova razlika je najveća i ima najveću značajnost) i **spremnosti na saradnju**. Štaviše, vidimo da **bolja obaveštenost u grupi standardnih plesova ide sa manjom spremnošću na saradnju u ovoj oblasti**. Tango polaznici su manje obavešteni, ali otvoreniji za nova saznanja i spremniji na saradnju.

*

Zapažena razlika u spremnosti /otvorenosti za saradnju u proseku odgovora vidljiva je i u kvalitativnoj analizi. Na pitanje broj 5: Da li biste učestvovali u obuci plesa sa invalidnim osobama? U TANGO grupi bilo je 68% pozitivnih odgovora sa sledećem obrazloženjima:

♣ svi imaju pravo na bavljenje plesom bez obzira na hendikep („biti hendikepiran nije sramota, ni zločin; imaju sva prava kao i mi; Imaju pravo na pun život; i oni imaju prava da nauče da igraju“...)

♣ želja da se pomogne i da bolje upoznaju osobe sa invaliditetom, njihove sposobnosti ali i nove metode plesa („naučila bih više o problemima ljudi sa invaliditetom i uživala u zajedničkom plesu“) do upoznavanja i drugih životnih problema-razgovor o tome „vec sam učestvovala

u edukativnoj radionici dance therapy mashe alex i verujem u značaj multidisciplinarnog pristupa terapiji osoba sa invaliditetom kao i u značaj njihovog uključivanja u raznovrsne aktivnosti u cilju poboljšanja kvaliteta života i socijalizacije“;

♣ „zato što svaka motorička aktivnost pomaže u rehabilitacionom tretmanu ovakvih osoba“...).

Negativni odgovori (ukupno 5) na ovo pitanje nisu bili posebno informativni: „nemam vremena“, „nisam psihički spreman“ i „nisam instruktor“.

U grupi STANDARDNIH PLESOVA imali smo 50% pozitivnih odgovora na ista pitanja sa samo dva obrazloženja:

- ♣ da svako ima pravo na ples i
- ♣ želja da se pomogne.

Negativnih odgovora ima više nego u tango grupi 30% ali imaju suštinski istu sadržinu nedostatak vremena i emotivne prirode („ne bih mogao to da podnesem“).

II – Odgovori osoba sa motoričkim poremećajima iz našeg uzorka na pitanja identična sa gore razmatranim razlikuju se ponešto od odgovora polaznika tango i standardnih plesova. Njihove aritmetičke sredine i standardne devijacije date su u sledećoj tabeli:

Tabela 4. AS i SD odgovora na pitanja za grupu osoba sa motoričkim poremećajima

	AS	SD
pitanje1	2.52	.66
pitanje2	1.36	.78
pitanje3	1.61	.74
pitanje4	2.91	.29
pitanje5	2.33	.95
pitanje6	2.82	.39
pitanje7	2.85	.36

Pošto redosled pitanja u dve verzije upitnika nije isti, neophodno je opet konsultovati tabelu br.1.

Poredeći tabele 1. i 4. vidimo da prva tri mesta u prosečnim vrednostima zauzimaju **pitanja prava** (4,6,7), potom **obaveštenost** (1,5).

*

Pogledajmo najzad uporednu tabelu aritmetičkih sredina za obe grupacije ispitanika – polaznika tango i standardnih plesova (njihov *zajednički* prosek) i osoba sa motoričkim poremećajima na pitanja koja su identična u obe verzije upitnika. Oni su dati u tabeli br.5

Tabela 5. AS odgovora na pitanja polaznika plesova (tango i standardnih zajedno) i osoba sa motoričkim poremećajima

Broj pitanja	Tip pitanja	Polaznici plesova	Osobe sa mot. poremećajima
		AS AS	
1 (1)	obaveštenost	1.70	2.52
2 (5)	Obaveštenost/moć	2.57	2.33
3 (4)	prava	2.99	2.91
8 (6)	prava	2.94	2.82
9 (7)	prava	2.76	2.85

Iz gornje tabele vidimo da su osobe u kolicima svakako više obavestene o 'plesu u kolicima' od polaznika plesova, kao i da se više zalažu za medijsku zastupljenost ove oblasti u medijima. U odgovorima na pitanja koja se tiču njihovih moći i prava (2,3,8), kod osoba sa motoričkim poremećajima, kritička procena sopstvenih moći kao da je uticala na procenu prava, pa su prosečne vrednosti njihovih aritmetičkih sredina nešto manje od onih iz uzorka polaznika plesova.

U tom smislu pogledajmo rezultate kvalitativne analize.:

U odgovoru na pitanje broj 8 iz upitnika za osobe sa invaliditetom: Šta bi za Vas značio ples u kolicima?, dobili smo sledeću tabelu:

kategorija odgovora	ukupan broj izbora*
zadovoljstvo	23
rekreacija	10
druženje	21
profesionalna orijentacija	0
oblik socijalizacije	27
nešto drugo	0

*ispitanici su mogli da izaberu više od jednog odgovora

U odgovorima na pitanje broj 9 iz upitnika za osobe sa invaliditetom: Šta mislite da je najveća prepreka za bavljenje plesom osoba u kolicima u Vašoj sredini? Uočili smo sledeće kategorije:

- ARHITEKTONSKE BARIJERE 12
- PREDRASUDE 5
- MOGUĆNOSTI OSOBA SA INVALIDITETOM 3
- STRAH SAMIH OSOBA SA INVALIDITETOM 2
- MATERIJALNA PODRŠKA 1
- SVEST OKOLINE 1
- UMREŽENOST SERVISA 1

U odgovorima na pitanje broj 10 iz upitnika za osobe sa invaliditetom: Šta mislite da bi društvo trebalo da uradi da ples u kolicima bude više dostupan onima koji su zainteresovani? Našli smo predloge među kojima su najbrojniji:

- STVORITI USLOVE (prostor, barijere) 11
- PODRŠKA (materijalna i moralna) 10

- SISTEM 2 („osnovati sistem koji će pomoći osobama sa invaliditetom“)

Na kraju, citirajmo jednog od ispitanika: „jako je važno da u organizovanju ovako nečega nema sažaljenja već da se radi o stvarnoj mogućnosti ljudi koji žele da plešu“.

ZAKLJUČAK

Ideju jednakih šansi koja je u osnovi pojma inkluzije, moguće je primeniti i u plesu. Ovaj rad rezultat je nastojanja da osvetlimo prostor socijalne integracije i inkluzije osoba sa motoričkim poremećajima u oblasti plesa u kolicima u našoj sredini. Ispitali smo stavove, znanja i spremnost na saradnju polaznika plesnih kurseva (tango i standardni plesovi) kao i uzorka osobama sa motoričkim poremećajima kako bi stekli početna saznanja o mogućnostima inkluzije u ovoj oblasti.

Analiza rezultata pokazuje da postoji velika saglasnost u stavovima između našeg uzorka redovne i populacije osoba sa invaliditetom koja se odnose na prava osoba sa motoričkim poremećajima da plešu i da se takmiče u plesu.

Takođe, zaključili smo da je potrebno raditi na obaveštenosti redovne populacije o mogućnostima osoba sa motoričkim poremećajima u ovoj oblasti, jer njihova spremnost na saradnju nije mala i da teškoće socijalne integracije nastaju usled neinformisanosti.

Po mišljenju osoba sa motoričkim poremećajima koje smo ispitali potrebno je obezbediti sistem koji će pružiti materijalnu i moralnu podršku, uklanjanje arhitektonskih i drugih barijera (predrasude) i obezbediti veću zastupljenost ovog oblika inkluzije u medijima.

LITERATURA

1. Back to Front with Side Shows, May 1993, Across your Heart, Emilyn Claid & CandoCo, 1996, september, Back to Front with Side Shows, May 1993
2. Benjamin, A. (1993): In Search of Integrity, *Dance Theatre Journal* 10, no. 4, str. 45.
3. Bilten: *Pogledi* (2006), broj 32, str. 4-5, Beograd, januar-februar.
4. Dey, S. (2003): France Geoffroy-To Dance is to Live, Originally published in the *In Profile department of Abilities*, Issue 56, pp. 17-19, Fall.
5. I Hastened Through My Death Scene To Catch Your Last Act (2000): Javier de Frutos, September; Sour Milk, Javier de Frutos, 2002 June
6. Kljajić, J. (2003): *Terapija pokretom i plesom deteta sa autizmom*, Beograd.
7. Šuvaković, M. (2002): Diskurzi i ples, uvod u istoriju i teoriju plesa, TKH, *Časopis za teoriju izvođačkih umetnosti*, broj 4, str. 36, Beograd, decembar.

PRILOG 1

UPITNIK T 1 / 2 / 3

Poštovani,

U okviru istraživanja mogućnosti za socijalnu integraciju osoba sa motoričkim poremećajima interesuju nas Vaša znanja i stavovi o tome u oblasti plesa. Molimo Vas da pažljivo pročitate svako pitanje i odgovorite zaokruživanjem jedne od datih mogućnosti. Nema tačnih i pogrešnih odgovora.

*

1. Da li znate nešto o `plesu u kolicima` (ples invalidnih osoba)?
DA NE Samo sam čuo/la da postoji
2. Da li mislite da osobe u kolicima mogu da se izraze telom isto kao i vi?
DA NE Nemam određeno mišljenje o tome
3. Da li mislite da osobe u kolicima imaju pravo na ples?
DA NE Nemam određeno mišljenje o tome
4. Da li biste plesali sa osobom u kolicima?
DA NE Nisam siguran/na
5. Da li biste sarađivali u obuci plesa sa ovakvim osobama?
DA NE Nisam siguran/na
6. Ako je odgovor NE, objasnite zašto:
7. Ako je odgovor DA, objasnite zašto:
8. Da li mislite da i osobe u kolicima imaju pravo da se takmiče u plesu?
DA NE NE ZNAM
9. Da li mislite da je potrebna veća zastupljenost u medijima ovakvih događaja?
DA NE NE ZNAM
10. Da li biste pogledali snimak Svetskog takmičenja u plesu za osobe u kolicima?
DA,rado NE,ne zanima me Nisam posebno zainteresovan(a) ali bih pogledao/la

HVALA NA SARADNjI!

PRILOG 2

UPITNIK

Poštovani,

U okviru istraživanja mogućnosti za socijalnu integraciju osoba sa motoričkim poremećajima interesuju nas Vaša znanja i stavovi o tome u oblasti plesa. Molimo Vas da pažljivo pročitate svako pitanje i odgovorite zaokruživanjem jedne od datih mogućnosti. Nema tačnih i pogrešnih odgovora.

1. Da li znate nešto o `plesu u kolicima` ?
DA NE Samo sam čuo/la da postoji
2. Da li se bavite plesom u kolicima?
DA NE
3. Ako je odgovor NE, da li bi ste želeli da se bavite plesom u kolicima?
DA NE Nisam siguran/na
4. Da li mislite da osobe u kolicima imaju pravo na ples?
DA NE Nemam određeno mišljenje o tome
5. Da li mislite da osobe u kolicima mogu da se izraze telom isto kao i svaka osoba koja pleše?
DA NE Nemam određeno mišljenje o tome
6. Da li mislite da i osobe u kolicima imaju pravo da se takmiče u plesu?
DA NE NE ZNAM
7. Da li mislite da je potrebna veća zastupljenost u medijima ovakvih događaja?
DA NE NE ZNAM
8. Šta bi za vas značio ples u kolicima (zaokružiti jednu ili više mogućnosti)
1) zadovoljstvo, 2) rekreaciju,
3) druženje, 4) profesionalnu orjentaciju,
5) oblik socijalizacije 6) nešto drugo _____
9. Šta mislite daje najveća prepreka za bavljenje plesom osoba u kolicima u vašoj sredini?
10. Šta mislite da bi trebalo društvo da uradi da ples u kolicima bude više dostupan onima koji su zainteresovani?

HVALA NA SARADNJI!

DEVELOPMENT OF SOCIAL SENSIBILITY LIKE POSTULATE OF SUCCESSFUL INTEGRATION AND INCLUSION OF PERSONS WITH MOTORIC DISABILITIES

Accepting and appreciating differences is among basic postulates of modern society.

Possibilities of inclusion for the motorically disabled which in our country depend on social integration, we were interested to explore in the domain of dance. For 25 years already, those who use wheelchairs dance and compete in dancing all over the world. There are dancing clubs in over 40 countries. Since 2006, dancing in wheelchair becomes paraolympic discipline.

In this work, we investigate prerequisites of successful integration and inclusion in our society. Study is undertaken in Belgrade, firstly in tango and standard dancing courses, then in 'Dragisa Vitosevic' stationary for motorically disabled. We found that there is a significant rrecognition of the rights of the disabled to express themselves in dancing, as well as readiness for cooperation in the typical and population of disabled. It is necessary, however, to spread more and closer informations in the typical population Society is also apt to give crucial support in discarding technical as well as psychological obstacles in order to enable inclusion process becomes reality in our country.

Key words: inclusion, dancing in wheelchairs, motorically disabled